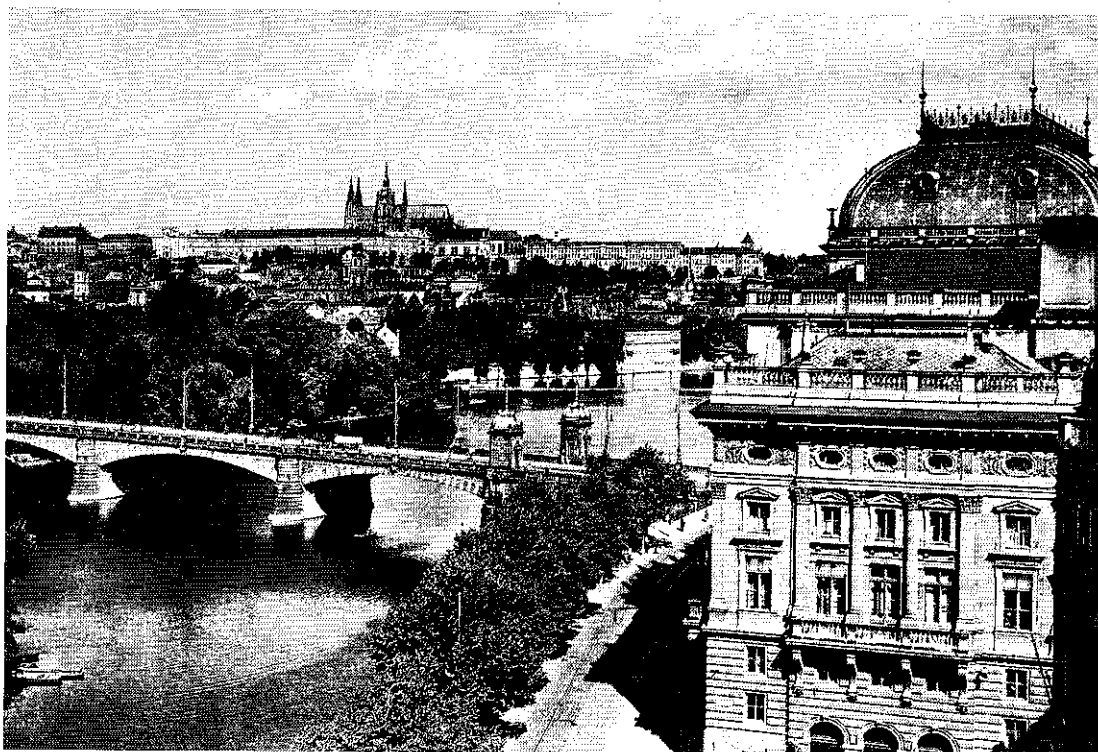

K padesátému výročí vydání zákona o kulturních památkách

Vlastimil VINTER

1

Každé významnější jubileum bývá podnětem k ohlédnutí zpět. Protože jsem se v průběhu poválečného vývoje památkové péče procesu vzniku našeho prvního komplexního památkového zákona i jeho uplatňování aktivně účastnil, pokusím se na vyzvání redakce Zpráv památkové péče alespoň stručně nastínit své vzpomínky na hlavní rysy dění do doby, kdy jsem byl v ústředních orgánech státní památkové péče přímo zaměstnán. V tomto příspěvku se zaměřím na dobu do vydání onoho zákona.

Má činnost v této sféře začala krátce po skončení 2. světové války, kdy jsem se vrátil do rodného Liberce a stal se spolupracovníkem pověřence Státního památkového úřadu v Praze akad. mal. Jaroslava Dědiny. Úřadoval v budově někdejšího českého reformního reálného gymnázia (kde jsem v roce 1938 dokončil sextu) a jeho úkolem bylo zajišťovat movitostí kulturní hodnoty z veškerého německého majetku, který byl konfiskován pro fond národní obnovy a Československu právem přičten jako náhrada za způsobené škody. Dědina se též podílel na organizování přátelských setkání osobností činných v památkové péči s představiteli diplomatických kruhů, které se občas konaly

na hradě a zámku Lemberk a na nichž v kulturních pořadech vystupoval známý hudebník dr. Ladislav Vachulka. Tam jsem se také osobně seznámil s dr. Václavem Wagnerem, ředitelem Státního památkového úřadu, a to při jeho první inspekční služební cestě na tento objekt, k níž jsem byl přizván. Výnosem ze dne 22. srpna 1945 jsem byl jmenován do funkce jeho pověřence pro město Velký Liberec a vykonával jsem ji do 15. října téhož roku. Ovšem to již byla na libereckých správních místech kladně vyřízena má původní žádost a od 1. září jsem se tedy stal správcem Severočeského průmyslového muzea a v zajišťování kulturních cenností se pokračovalo podle zvláštní vyhlášky, vydané Zemským národním výborem.

Těsně po událostech květnových dnů roku 1945 zahájil dr. Zdeněk Wirth v tříčlenné komisi spolu s Josefem Schejbalem, starožitníkem z Turnova, který byl dobře obeznámen s topografií širokého regionu, a zástupcem československé armády, na jehož jméno si nevzpomínám, cestování po severočeském pohraničí a zabezpečoval památkové objekty zámků, muzeí a podobných kulturních institucí. Jejich vchody byly uzamčeny, zapečetěny

Obr. 1. Praha, Hradčany, pohled od Národního divadla. (Fotoarchiv L. Ernstové)

a přelepeny bílou páskou s červeným nápisem *Majetek čsl. státu*. Klíče se pak odevzdávaly místní české, popřípadě okresní správní komisí (národní výbory v té době ještě nebyly zvoleny). V některých případech byl movitý inventář zabalen a v bednách poslán do Prahy – grafika Národní galerie, sbírkové předměty Uměleckoprůmyslovému muzeu a podobně. Díky těmto aktivitám zůstalo uchováno mnoho cenných kulturních hodnot.

Přínosem základního významu pro péči o československé kulturní dědictví a velkou zásluhou Zdeňka Wirtha bylo vydání zákona č. 137/1946 Sb., o Národních kulturních komisích pro správu státního kulturního majetku, určeného výhradně ke kulturně výchovným účelům. Tak bylo do doby schválení komplexního památkového zákona postupně převzato a veřejnosti zpřístupněno sto třicet hradů a zámků I., tedy nejcennější kategorie. Tyto objekty se těšily velké návštěvnosti a staly se také podnětem pro rozsáhlou ediční a publikační

činnost. Za všechny vydané publikace uvedme Wirthovu velkoformátovou reprezentační knihu ve výtvarné úpravě Jaroslava Bendy (*Státní hrady a zámky*, Orbis, Praha 1955), jež vyšla k desátému výročí osvobození.

K dalšímu poznávání problematiky památkové péče a osobnímu setkávání se s dr. Václavem Wagnerem jsem měl příležitost v letech 1946–1950 při studiu dějin umění a klasické archeologie na Univerzitě Karlově v Praze. Chodil jsem na přednášky, jež jako soukromý docent vypisoval, a zúčastňoval se s hrstkou jeho dalších posluchačů exkurzí, které pořádal. Vzpomínám například na návštěvu v ateliéru restaurátora akad. mal. Vladimíra Vojtěcha Hlavy, jež právě pracoval na velkém oltářním obraze Petra Brandla. Kromě památkářské přednášky pana docenta jsme tehdy se zájmem vyslechli i fundovaný výklad o autorovi malby od Jaromíra Neumanna, který již jako student projevil široké znalosti z oblasti barokního umění.

Po absolutoriu v roce 1950 jsem se opět plně věnoval své práci vedoucího v Severočeském muzeu, od roku 1951 pak ve funkci jeho ředitele. Instituce tehdy spadala pod krajský národní výbor, nově vzniklý při územní reorganizaci státní správy a samosprávy. V roce 1952, kdy Ministerstvo státní kontroly provádělo revizi objektů státního kulturního majetku, jsem byl z titulu ředitele muzea k účasti na této akci přizván, konkrétně k případu na zámku v Mnichově Hradišti. Na práci obou revizorů, dr. Drnka a J. Rozboudové, přijela dohlédnout i náměstkyně ministra Jana Haruse, slečna Kolmistrová. Kontrola se týkala všech aspektů správy, hospodaření a provozu tohoto památkového objektu. Tehdy jsem měl možnost blíže poznat metody takových kontrolních orgánů a s jejich výsledky jsem se záhy také setkal.

Téhož roku totiž došlo k rozhodnutí reorganizovat ústřední státní úřady podle vzoru Sovětského svazu. Dosavadní Ministerstvo školství, věd a umění zaniklo, od Ministerstva informací a osvěty se odpojil resort osvěty a do 1. ledna 1953 začalo fungovat nové Ministerstvo školství a osvěty. Jeho ministrem se stal Slovák Ernest Sýkora, náměstkem pro osvětu pak Zdislav Buřival, do jehož vědecko-osvětového odboru spadala i státní památková péče a ochrana přírody. Po pohovoru s ním, ke kterému mě pozval z Liberce kolem poloviny února – zřejmě na doporučení RNDr. Karla Tučka, jež znal moji činnost jakožto ředitele Severočeského muzea i mé aktivity v Muzejní radě Svazu českých muzeí, které předsedal – jsem byl povolán do Prahy a 16. března jsem tu nastoupil do funkce vedoucího oddělení. Čekaly mne dva hlavní a aktuální úkoly: za prvé zajistit plnění nové

ho vládního usnesení o odstranění nedostatků ve státní památkové péči, které vyplynulo z předchozích závěrů Ministerstva státní kontroly, a za druhé pokračovat v přípravě a realizaci již započaté reorganizace dosavadních ústředních výkonných orgánů státní památkové péče, která měla být završena jejich sloučením do jediné instituce.

S plněním prvního úkolu souviselo též usnesení ze schůze předsednictva vlády ČSR konané dne 7. dubna 1953, kterým bylo rozhodnuto „zříditi k vyřešení všech základních organizačních otázek československého musejnictví vládní musejní komisi“ a zároveň pověřit mne v ní funkcí sekretáře, jak mi v dopise z 13. května dal na vědomí náměstek Zdislav Buřival. První schůze této komise se konala 21. května v Pálffyho paláci a vedl ji náměstek předsedy vlády Václav Kopecký. Předsedou byl zvolen ředitel Národní galerie dr. Vladimír Novotný.

K vlastní nápravě nedostatků státní památkové péče, které byly shledány zejména v evidenci movitého kulturního majetku, jsem po konzultacích s příslušnými pracovníky (doc. Blažičkem a doc. Menclem, jež jsem znal ze studií na Karlově univerzitě, dále s dr. Ing. Pošmourným, dr. Charvátovou, Ing. arch. Štormem, dr. arch. Kotrbou, dr. Hobzkem, Ing. Sieglerem a dalšími – z mého oddělení s JUDr. Nesvadbíkovou) připravil harmonogram potřebných opatření. Tento dokument bohužel nemám ve svých archivních podkladech, ale byl s ním srozuměn i spokojeni i inspektoři resortního oddělení či odboru kontroly, kteří za mnou po určité době přišli zjistit, jak je vládní usnesení plněno. Jedním z opatření bylo mimo jiné pořízení vědecky fundovaného soupisu mobililáře a sbírkových fondů státních hradů a zámků včetně dalších, takzvaných svozových cenností, které v nich byly umístěny a pocházely z jiných památkových objektů. Vedení tohoto úkolu se ujal doc. dr. Oldřich J. Blažiček a kromě dalších zaměstnanců aparátu České národní kulturní komise se na něm podílela i řada externích odborníků, především uměleckých historiků. (Kam tato přírodná aktivita dospěla, bude zmíněno později.) V oblasti popularizace ochrany památek a jejich kulturně výchovném uplatnění bylo z našeho oddělení posíleno a podpořeno organizování prázdninových brigád vysokoškolských studentů. Pracovali především jako průvodci na veřejnosti přístupných hradech a zámcích. Dále byl dán podnět k vydání poštovních známek s motivy památek a chráněných přírodních celků (k realizaci dospěla například série *Naše historická města* s obálkou prvního dne 10. 12. 1954 od Cyrila Boudy).

Pokud jde o slučovací proces ve státní památkové péči, který byl zřejmě inspirován ideou Ing. dr. Jo-

sefa Pošmourného, vedoucího památkového odboru zaniklého Ministerstva školství, věd a umění, dospělo se záhy k vypracování konkrétní formulace návrhu, aby spojením Státního památkového ústavu, Státního fotoměřičkého ústavu a výkonného útvaru České národní kulturní komise byla zřízena nová organizace – Státní památková péče (navrhovaný název byl totožný s obecným pojmenováním celého oboru, a proto dosti nevhodný). Návrh byl projednán koncem května na schůzi kolegia ministerstva a po určitých potřebných úpravách a změně názvu na Státní památkovou správu pak rozeslán do meziresortního připomínkového řízení.

Významné vnější události, jako bylo březnové úmrtí dvou vedoucích státníků, volba nového prezidenta či měnová reforma, se sféry památkové péče bezprostředně nedotkly. Pozdější myšlenka zbudování grandiózního pomníku J. V. Stalina se ubírala po zcela jiných drahách a ze stranického usnesení o uctění památky Klementa Gottwalda se památkové péče týkala jen obnova jeho rodného domu v Dědicích. Nastala však paradoxní situace: v Moskvě v roce 1953 zrušili dosavadní uspořádání organizací státní správy, které se u nás právě okopírovalo, a zavedli jiné – takže tu byl náhle nový „následovánímhodný“ vzor. A tak byla prakticky celá druhá polovina roku 1953 i na našem ministerstvu vedle dosavadních úkolů a průběžné agendy věnována horečně přípravě nové struktury, dělení kompetencí, podkladů, obsahové naplně plánu a rozpočtu i programu činnosti nového, samostatného Ministerstva kultury pro rok 1954.

Přitom se po celý čas v plné míře vykonávaly a rozvíjely všechny druhy prací spojených s ochranou, údržbou, zabezpečením, konzervací, restaurováním i další obnovou kulturních památek, ať již šlo o hrady a zámky, historická jádra měst, lidovou architekturu, církevní stavby a jejich výzdobu, umělecká díla sochařství, malby a mnohá další. Pozadu nezůstávala ani vědecká a publikační činnost památkářů – vždyť jim bylo zajištěno zařazení do služební kategorie vědeckých pracovníků. Památkovou péči v republice pomáhala prohlubovat i práce krajských národních výborů, v nichž zájmy oboru (včetně ochrany přírody) zajišťovali krajští osvětoví inspektoři (obvykle pověřeni činností i v některých dalších úsecích kultury). Zesílily také kontakty a součinnost se slovenskými orgány. (Celkový přehled jsem zpracoval v článku *Státní památková péče v roce 1953*, in: *Zprávy památkové péče* 14, 1954, č. 1, s. 4–10.)

Nově vzniklé Ministerstvo kultury začalo oficiálně fungovat od 1. ledna 1954. Ministrem se stal Václav Kopecký, náměstkem pro osvětu zůstal Zdislav Buřival a úsek státní památkové péče a ochrany přírody, jež jsem vedl, získal v novém

uspořádání ministerstva status odboru podléhajícího přímo náměstkovi.

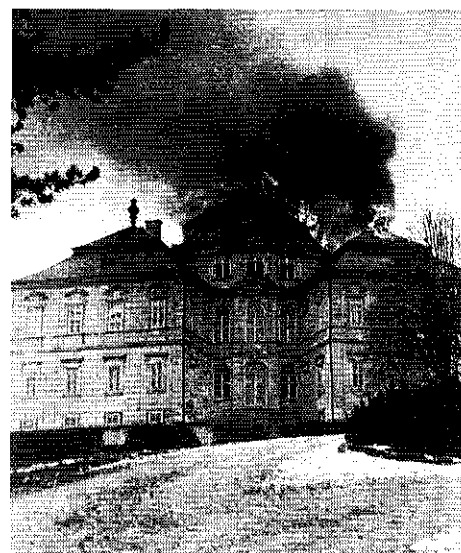
Legislativní odbor mezitím shrnul připomínky, které došly z meziresortního řízení k návrhu zřídit Státní památkovou správu. Ministerstvo vnitra, ale také Státní plánovací komise a Ministerstvo financí vyslovily zásadní nesouhlas s tím, že se navržené instituci dává rozhodovací pravomoc – takový článek mezi ministerstvem a krajskými národními výbory byl tehdy nepřijatelný. Ještě v lednu byla ohledně této záležitosti svolána porada u ministra, na níž se dospělo k závěru, že formulace povahy působnosti této instituce bude patřičně upravena v jejím statutu včetně ustanovení, že v případech eventuálních rozporných stanovisek rozhodne ministerstvo. Nakonec se ministr Kopecký usnesl, že celou záležitost státní památkové péče je třeba vyřešit zákonem. Poté byla oficiálně zřízena Státní památková správa jako specializovaná výkonná organizace a zahájila další etapu praktického uplatňování péče o naše památkové bohatství. V podstatě tak dosud rozdělený obor památkové péče získal oficiální sjednocení, legální a koordinované postavení. Státní památková správa jako organizace podléhající Ministerstvu kultury vystupovala vůči krajským a nižším orgánům státní správy a samosprávy, jakož i vůči veřejnosti z pozice quasi delegované kompetence. Odbornou kvalifikací svých pracovníků získala přirozenou autoritu a respekt.

Funkcí ředitele ministr pověřil dr. Miroslava Buriana, který již dříve prokázal své dobré organizační a řídicí schopnosti v Československém rozhlase. V novém organizačním uspořádání zůstali se svými agendami dosavadní zaměstnanci. Bohužel již nemám k dispozici ani statut, ani strukturu Státní památkové správy od roku 1954, ale pokud si vzpomínám, přešli odborní pracovníci z útvaru státní památkové péče někdejšího Ministerstva školství, věd a umění do oddělení péče o architektonické památky, kam se začlenili i někteří odborníci ze Státního památkového ústavu, jehož ředitelem byl František Petr se stal vedoucím oddělení pro restaurování památek uměleckých. Dřívější členové České národní kulturní komise vytvořili základ oddělení pro správu státního kulturního majetku, RNDr. Jaroslav Veselý nadále vedl své oddělení ochrany přírody a kulturní krajiny a v dosavadním složení fungovalo také fotoměřické oddělení, které neztratilo ze své prestiže samostatného státního ústavu. Zařazeny byly samozřejmě i osvědčené a funkční složky: knihovna, administrativa a finance (hlavním účetním byl František Kindl, právníkem JUDr. Stránský). K dispozici byl také vozový park osobních automobilů se spolehlivými řidiči (Mikoláš, Kypěna a Korouš, který jezdil hlavně pro fotoměřické oddělení).

Státní památková správa působila až do vydání zákona o kulturních památkách, který zavedl zcela novou koncepci a organizaci státní památkové péče.

Aby se zlepšila také kvalita kulturně výchovného uplatňování památek, podařilo se mi v rámci plánu a rozpočtu získat čtyři pracovní místa pro záměr zajistit na nejnavštěvovanější hrady stálé vysokoškolsky vzdělané lektory, kteří by se starali nejen o výklad, ale i o vypracovávání podkladů, studijních textů a podobných materiálů jak pro daný objekt, tak i pro širší okruh památek zpřístupněných v regionu. Vypsali jsme konkurz, kterého se zúčastnil značný počet uchazečů. Vybráni byli: pedagog Drahošlav Makovička (pro Karlštejn), psycholog Ladislav Fuchs (Kynžvart) a historikové umění Jaroslav Vetter (Hluboká nad Vltavou) a Ivan Šperling (Pernštejn). Nastoupili těsně před zahájením prázdninové sezony a jejich práce se od počátku velmi osvědčila. K posílení popularity památek vyhlásilo ministerstvo také soutěž, v níž mohli návštěvníci získat barevnou mapu československých státních hradů a zámků.

Nezbytnou součástí vybavení většiny objektů byly různé velké knihovny, mnohdy skvostně řešené jako samostatné interiéry. Jelikož jsem po maturitě absolvoval státní knihovnický kurz a byl na čas knihovníkem v Nové Pace, bylo mi jasné, že odborné evidování a zpracování jejich obsahu se zcela vymyká uměleckohistorickým hlediskům prováděného soupisu mobiliáře a sbírkových předmětů. Obrátil jsem se tedy na dr. Karla Švehlu, s nímž jsem se znal z doby svého působení v muzeu a který byl ředitelem knihovny Národního muzea v Praze. Věc jsme spolu projednali a on vyslovil souhlas s tím, že tento náročný úkol převezme. Tak byla výnosem Ministerstva kultury č. 26727/1954 ze dne 4. června odbornou správou a zpracováním fondů těchto knihoven pověřena knihovna Národního muzea. Někteří pracovníci Státní památkové správy mi to měli velmi za zlé, ale vývoj přesvědčivě dokázal, že to byl správný krok. Při muzejní knihovně bylo založeno samostatné oddělení zámeckých knihoven, které od té doby zpracovalo a knižně vydalo dlouhou řadu soupisů jednotlivých fondů a mohlo se k padesátému výročí svého zřízení v roce 2004 pochlubit bohatými výsledky činnosti, představenými mimo jiné na reprezentativní výstavě uspořádané v Muzeu knihy ve Žďáru nad Sázavou. V katalogu s velice obsáhlou bibliografií knihoven se z průvodních textů mimo jiné dozvídáme, že včetně svazkových fondů jde o více než 1 600 000 svazků dislokovaných na téměř stu různých místech. Následuje hlavní a cenná část katalogu – obsáhlý, abecedně řazený soupis zámeckých knihoven (od Bartošovic po Zleby) s uvedením počtu svazků a kompletní bibliografií publikovaných pra-

2

Obr. 2. Chlumec nad Cidlinou (okres Hradec Králové), zámek Karlova Koruna při požáru v roce 1943. (Fotoarchiv NPÚ – ÚP)

ci o nich, jež jsou výsledkem činnosti tohoto oddělení, popřípadě i jiných autorů. (Viz Petr MAŠEK, Helga TURKOVÁ: *Zámecké, hradní a palácové knihovny v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Národní Muzeum, Praha 2004.)

Společná práce na přípravě zákona o kulturních památkách začala ihned poté, co o něm bylo rozhodnuto, celodenní počestně navštívenou poradou na státním zámku v Hoříně u Mělníka. Zde bylo vysloveno, prodiskutováno a zváženo množství zásadních i detailních úvodních názorů, námětů a připomínek ke koncepci, obsahové náplni a struktuře budoucí normy. Ve svém příspěvku do rozpravy jsem zdůraznil nutnost přesného vyjádření pojmu *kulturní památky*, jejich hodnot a významu, jakož i zdůvodnění smyslu a poslání snahy o jejich zachování pro současný a budoucí život společnosti. Na závěr byl v hrubých obrysech dohodnut další postup spolupráce na tomto závažném úkolu. V následující době se uskutečnila řada různých schůzí, porad a jednání v rozmanitém obsazení a na rozličných úrovních s představiteli uměleckých tvůrčích svazů, kulturních institucí a podobně, ale také se zástupci krajů. (Například s ředitelem Archeologického ústavu ČSAV, akademikem Jaroslavem Böhmem bylo dojednáno, že ochrana archeologických památek, v té době zčásti obsažená ve více dílčích předpisech, bude souhrnně zpracována v připravovaném zákoně jako jeho samostatný oddíl.) Utváření památkového zákona se účastnil i Zdeněk Wirth.

Legislativním opatřením důležitým i pro dnešní dobu se tehdy stalo vládní nařízení č. 53/1954 Sb., o chráněné oblasti Pražského hradu, která jako státní majetek ve svém celku včetně katedrály,

ostatních památek a přilehlé okolní zástavby podléhá přímo a výhradně Správě Pražského hradu, a to i v otázkách památkové péče. V ní však už od dob první republiky existovala vynikající tradice, na kterou se po skončení 2. světové války navázalo rekonstrukcí nacisty vypálené Míčovny (1948–1952), pietním restaurováním Belvederu a obnovením renesanční podoby přilehlého parčíku se Zpívající fontánou. Práce na Pražském hradě tehdy vedl architekt Pavel Janák, mimo jiné autor zásadní úvahy *Architekt a památka* (in: *Architektura ČSR XI*, 1952, s. 219–220).

Škody na památkách způsobené zejména na konci války v regionech byly ve spolupráci s příslušnými národními výbory či přímo z jejich iniciativy řešeny nejnutnějšími opravami a restaurováním. Týkalo se to například Santinim navrženého zámku Karlova Koruna v Chlumci nad Cidlinou, poničeného německou posádkou, nebo zámku v Mikulově, pobořeného ze strategických důvodů ustupující německou armádou. Nápravy se dočkaly i některé staré hřchy: Jeden známý slovenský malíř (myslím, že národní umělec Janko Alexy) si Ministerstvu kultury písemně postěžoval, že hlavnímu městu Slovenska stále vévodí místo hradu zřícenina. Dostal jsem tento spis k vyřízení a naformuloval pro náměstka Buřivala dopis Jánů Holického (náměstkoví slovenského poverenika pro resort kultury), v němž bylo poukázáno na to, že tento nedůstojný stav bratislavského hradu se dotýká nejen vztahu k uchování vzácných kulturních hodnot, nýbrž přímo i státní reprezentace. Tento podnět našel kladnou odezvu a příslušní činitelé rozhodli, že hrad bude opraven a využíván i pro potřeby současného života. Rekonstrukce byla zahájena a prováděna pod vedením Slovenského památkového ústavu, jehož ředitelem byl Július Šveda, když už dříve zde profesor SVŠT v Bratislavě architekt Alfréd Píffl se svými studenty v objektu podnikl stavebně-technický průzkum.

Vyskytly se ale též některé prohrané zápasy, jako byl případ někdejšího barokního hospitalu v Duchcově, který se stal překážkou dobývání hnědého uhlí. Přestože za jeho zachování šel osobně orodovat náměstek Zdislav Buřival, vyzbrojen samozřejmě odbornými argumenty památkových hodnot stavby a shodným požadavkem představitelů okresu a města i jeho obyvatel, až na zasedání vlády, zvítězil nakonec „ekonomický zájem“ (potřeba energetických zdrojů) a hospital byl zbořen.

Zachráněna byla pouze vzácná fresková malba od Václava Vavřínce Reinera, která zdobila ovoidní klenbu špitální kaple (obr. na druhé straně obálky). Ta byla náročným způsobem po částech sejmuta a po řadu let uložena v bednách, než se do-

čkala nové prezentace – opět v Duchcově, v novém objektu se stejnou klenbou, postaveném na náklady Krajského národního výboru v Ústí nad Labem. Záchraná akce byla dílem kolektivu restaurátorů pod vedením Jiřího Blažejce (1956). Paradoxem je, že těžba uhlí v této oblasti byla nakonec zastavena cca 50 m před místem, kde původně stál hospital.

Zvláště náročný způsob záchrany si vyžádala rozměrná olejomalba Kajčí se Máří Magdalena od Petra Brandla na omítce plochého stropu kaple bývalého hospitalu ve Skalce u Mníšku pod Brdy, jež byla ohrožena poddolováním. Malba byla nakonec vyříznuta s velkou částí stropu včetně trámů a pracovním, trpělivým odstraňováním dřevěného i omítkového materiálu až k vlastní tenké vrstvě štuky – podkladu malby – byla posléze připravena k nalepení na plátno. Po restaurování a zarámování zdobí dodnes jako závěsný obraz interiér kostela v Mníšku. Práce provedli restaurátoři Raimund Ondráček a Josef A. Král (1954).

Zánik hrozil také nástěnným malbám Mánesova následovníka Josefa Tulky na lunetových polích zaklenutí rizalitu předsazeného před vchodem do Národního divadla v Praze. Vlivem působení stále se zhoršujícího ovzduší byly natolik poškozeny, že první posouzení odborníky z Akademie výtvarných umění vyznělo ve smyslu, že je nelze nadále zachovat, a Max Švabinský již dokonce vytvořil návrhy na jejich nahrazení jeho vlastními díly. Doc. František Petr však přistoupil k tomuto problému zcela odlišně a malby se mu podařilo restaurovat do originálního stavu a původní krásy (1953).

V rámci komplexního ošetření nejvýznamnějších pražských kostelů byly v této době také zahájeny několikileté práce kolektivu restaurátorů pod vedením doc. Františka Petra v malostranském chrámu sv. Mikuláše. V poslední fázi si obnova freskové malby F. X. Palka na klenbě věžní kupole ve výši Petřínské rozhledny (60 m) vyžádala zbudování konstrukce lešení ze 72 m železných trubek o celkové hmotnosti 38 t. Na podlažky a jiné součásti lešení bylo zapotřebí také 5 m³ prken.

Na Slovensku restaurátoři František Kotrba a jeho tři bratři obnovili do původní nádherly pověstný gotický hlavní oltář kostela v Levoči s polychromovanou dřevorezbou krásné madony včetně ostatního vybavení a výzdoby interiéru (1955, za tuto akci jim byla udělena Státní cena).

Soustavná pozornost byla věnována také ochraně a zachování kamenných sochařských děl stojících pod volným nebem. Restaurované originály byly postupem doby v mnoha případech přemístěny do galerijních sbírek a lapidárií a na původních místech

byly nahrazovány sekanými kopiemi (Karlův most v Praze) či výdusky z umělého kamene (zámecký park v Manětíně). Na svých místech, zpravidla uprostřed náměstí, však zůstala řada trojičnických, mariánských a dalších světeckých sloupů (například v Jindřichově Hradci, Olomouci nebo Kremnici).

Velice důležitým přínosem pro péči o stavební památky a jejich urbanistické celky bylo zřízení Státního ústavu pro rekonstrukce památkových měst a objektů v Praze. Jako specializovaná projektová organizace navázal na činnost R-atieliéru působícího při pražském Stavoprojektu, který již od roku 1949 dodával potřebnou dokumentaci pro rozvíjející se obnovu městských památkových center. Ředitelem SÚRPMO se stal Ing. arch. dr. Vilém Lorenc a vedoucí osobností jeho vědecko-analytického oddělení dr. Dobroslav Libal, kterému se v pozdějších letech dostalo i mezinárodního památkářského ocenění. Ústav měl pobočku v Brně a pracoval v některých případech i pro Slovensko. Systematicky připravoval podklady mimo jiné pro budoucí vyhlášení Pražské památkové rezervace, a to již podle nově chystaného zákona. (Pozn. red.: Činnosti Státního ústavu pro rekonstrukce památkových měst a objektů byly věnovány *Zprávy památkové péče* 64, 2004, č. 6.)

Od Nového roku 1955 se stal ministrem kultury Ladislav Štoll. Činnost v oblasti památkové péče na všech úsecích ministerstva pod jeho vedením pokračovala. Ochránáři přírody však byli před památkáři v předstihu v návrhu svého zákona, neboť s jeho přípravou pod vedením RNDr. Jaroslava Veselého začali již v době, kdy patřili pod Ministerstvo školství, věd a umění. Z prací na památkové obnově našich historických měst se ukázala nezbytnou prioritou obnova Chebu. Rekonstrukce jeho historického jádra na území vyčleněné rezervace se zbytky románského hradu byla pro velký rozsah akce za dohledu památkových orgánů investorsky započata přímo Ministerstvem výstavby. To se však brzy chtělo tohoto náročného úkolu zbavit a předat jej resortu kultury. Ministr Štoll svolal společnou poradou obou stran, a ačkoli doc. Menci navrhoval, aby ministerstvo kultury dále trvalo na pouhém památkovém dohledu, stavbaři silným naléháním dosáhli svého a Ladislav Štoll s převzetím úkolu souhlasil. Tomuto rozhodnutí napomohla i ochota Ing. dr. Josefa Pošmourného ze Státní památkové správy převzít jako generální zmocněnec za celou akci zodpovědnost.

Další etapa obnovy tohoto města výrazně přispěla k jeho novému osidlování a rozvoji kulturního života. Od počátku 50. let, kdy se tu konal výroční valný sjezd Svazu českých muzeí a kdy bylo řešení zničeného centra Chebu pouze velkým otazníkem,

se postupně obnovilo mnoho měšťanských domů a jiných objektů, zejména na náměstí. Jeden z nich začal sloužit Galerii výtvarného umění. Pečlivě byl zrestaurován typický dům, takzvaný Špalíček, a rovněž městský kostel nově určený pro pořádání koncertů, výstav, přednášek a podobných kulturních pořadů, dále kaple pod hradem, do níž byla umístěna veřejnosti přístupná expozice západočeského gotického výtvarného umění.

Rok 1955 byl rokem konce první pětiletky a v rámci očekávaného bilancování se v jeho polovině začaly projevovat tendence ke snižování nákladů v provozu centrálních úřadů státní správy. Z tohoto důvodu došlo mimo jiné k tomu, že takřka všichni moji spolupracovníci byli převedeni do personálního stavu Státní památkové správy a na ministerstvu jsem od 1. září zůstal v oblasti památkové péče jako vedoucí oddělení ochrany památek a přírody jen já s jedním novým právníkem, který s námi však již dříve spolupracoval na přípravě památkového zákona. Tento organizační stav trval i na počátku roku 1956, kdy byla mimo jiné vypracována závěrečná zpráva o plnění vládního usnesení z roku 1953.

Poté přišla nečekaná změna: nejvyšší stranické orgány se rozhodly (zřejmě mimo jiné v rámci pokračujícího trendu redukce ústředních orgánů státní správy) Ministerstvo kultury zrušit a jeho působnost svěřit dosavadnímu resortu školství v čele s dr. Františkem Kahudou, který se tak stal ministrem rozšířeného Ministerstva školství a kultury a byl jím až do poloviny 60. let. Proslýchalo se tenkrát, že Ladislav Štoll se tuto informaci dozvěděl až při poslechu ranních zpráv v rozhlasu. V rámci uskutečňovaných reorganizací jsem byl od 1. 10. 1956 přeložen do Státní památkové správy do funkce vedoucího restaurátorského oddělení, jež se uvolnila odchodem doc. Františka Petra do důchodu (narozen 1884). Dostal jsem se tak k přátelské odborné spolupráci se svými někdejšími kolegyněmi ze studií dějin umění (doktorky Vlasta Dvořáková, Helena Hanšová, Oliva Pechová a Eva Šamánková).

Mezitím došlo i k jiným nepředpokládaným opatřením. Reakce Ministerstva státní kontroly na závěrečnou zprávu k vládnímu usnesení o odstranění nedostatků ve státní památkové péči vyznívala příznivě, avšak z „úsporných důvodů“ přesto vyvolala zastavení činnosti na pořizování vědeckého soupisu mobiliáře a sbírek státních hradů a zámků za pomoci externích pracovníků i zrušení pracovních míst vysokoškolsky vzdělaných lektorů, zavedených v roce 1954. Dr. Ladislav Fuks se pak stal světoznámým a slavným spisovatelem, Drahošlav Makovička své zkušenosti se

statisícovou návštěvností Karlštejna vtělil do scénáře prvního filmu s herečkou Janou Hlaváčovou (*Kam čert nemůže*) a oba historikové umění se po vydání památkového zákona uplatnili v orgánech státní památkové péče: Ivan Šperling v pražském a Jaroslav Vetter v jihočeském středisku.

Tou dobou se také připravoval zákon o muzeích a galeriích. Muzejní pracovníci vždy projevovali zájem o interiérové vybavení památkových objektů a někteří měli za to, že jsou to vlastně také svým způsobem „muzea“. Nyní využili příležitost a v návrhu, který předložil ředitel Národního muzea dr. Vladimír Denkstein, usilovali získat tento okruh kulturních předmětů do své kompetence. Proti tomu jsme ve Státní památkové správě vypracovali odborně zdůvodněný písemný materiál a po jednání na zasedání vládní muzejní komise byl návrh muzejníků zamítnut. Předloha zákona o kulturních památkách se blížila k dokončení.

Při ministerstvu a jeho orgánech fungovaly také v oboru památkové péče různé odborné komise. Na existenci jedné z nich se například dohodl s Ministerstvem národní obrany Ing. dr. Josef Pošmourný kvůli dohledu nad památkovými objekty užívanými armádou, v nichž si vojáci počínali mnohdy velmi nevybíravě (klášter Teplá a další). Při inspekcích takových objektů bylo osazenstvo informováno o hodnotách kulturních památek a eventuální zjištěné závady či způsobené škody byly odstraňovány obvykle na náklady armády. Mne ministr kultury dopisem ze Štědrého dne 1955 jmenoval členem resortní komise pro úpravy malostranských paláců, které byly ve správě a užívání ministerstva. Jejím úkolem bylo navrhnout podle naléhavosti situace zachování a obnovu jednotlivých budov a jejich součástí. Podle účelových potřeb byly úřady naplánovány a koordinovaně prováděny patřičné opravy a úpravy tak, aby odpovídaly z hledisek stavebně-technického, funkčního i ekonomického a v souladu se zásadami památkové ochrany a péče všem náročným požadavkům státní reprezentace. Předsedou této komise byl akad. arch. Josef Grus a první jednání se konalo 23. ledna 1956 v Ledeburském paláci. Podkladem byl šestistránkový návrh potřebných opatření z 7. listopadu 1955. Tuto nehonoranou funkci jsem zastával až do 11. června 1957.

V roce 1957 jsem se stejně jako v roce předchozím věnoval činnosti restaurátorského oddělení Státní památkové správy a spolupracoval na návrhu zákona o kulturních památkách, který posléze legislativní odbor Ministerstva školství a kultury rozeslal do připomínkového řízení. Náměstkem ministra Kahudy pro kulturu byl velmi vzdělaný a uměnilovný dr. Jaroslav Havelka, kte-

rý jednáním o našem zákoně vstřícně napomáhal. Kromě průběžné agendy oddělení jsme vyřizovali i některé mimořádné podněty širšího dopadu. Státní památková správa se například ve spolupráci s jedním z hlavních scénaristů připravované a později proslulé výstavy EXPO 58 v Bruselu Jindřichem Santarem podílela na řešení koncepce a dokumentace naší péče o kulturní dědictví; v expozici československého pavilonu pak byla prezentována mimo jiné dokonalá kopie Madony Mistra Pavla z Levoče.

Československá akademie věd uspořádala v roce 1957 z podnětu Zdeňka Wirtha v Praze konferenci o památkové péči, na níž Wirth pronesl úvodní přednášku o vývoji oboru v letech 1850–1950. Odezva přímých pracovníků z oboru na tuto konferenci však byla značně rozpačitá, neboť akce s ní nebyla předem projednána a dohodnuta. Text Wirthovy přednášky byl poté otištěn jako editorial v prvním dílu skript Jiřiny Nesvadbíkové *Přehled právních předpisů o památkové péči na území Československa 1749–1958*, které vydala Filozofická fakulta Univerzity Karlovy ve spolupráci se Státním pedagogickým nakladatelstvím v roce 1983.

Nejdůležitější činností na začátku roku 1958 byly především poslední úpravy znění památkového zákona, prováděné po ukončení jednání mezi jednotlivými zainteresovanými ministerstvy. Legislativní odbor je zapracoval ve spolupráci a shodě s památkáři a poté zákon odeslal do parlamentu. Zákon č. 22/1958 Sb. byl schválen dne 17. dubna. Vymezoval mimo jiné pojem památka a zabezpečoval její ochranu i v době před vlastní identifikací (§ 2 odst. 3: „V pochybnostech se považuje věc za památku až do rozhodnutí výkonného orgánu krajského národního výboru, který si před rozhodnutím vyžádá posudek Státního ústavu památkové péče a ochrany přírody.“). Dále zdůvodňoval společenský význam památek pro jejich kulturní hodnoty a smysl i poslání péče o jejich zachování jako nedílné součásti života tehdejší doby i budoucích generací. Zákon také určoval způsob evidence památek, stanovoval jejich kategorie i formy ochrany a odborné obnovy a v neposlední řadě umožnil vybudování sítě vědecky kvalifikovaných pracovišť, k výkonu péče o památku potřebných. Na Slovensku byla přijata v podstatě jeho replika.

Spolu s následně vydanými prováděcími předpisy tak zákon o kulturních památkách vytvořil širokou právní platformu pro další rozvoj činností vedoucích k zachování a společenskému uplatnění našeho památkového dědictví.